

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

6 (394)

NOVEMBER-DECEMBER 2021

ALMATY, NAS RK

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Могила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жакен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Лязгат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДИБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махматович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Лязгат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2021

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhappar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Aymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altai Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. 16895-Ж, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Нұрмұратов С.Е., Ошақбаева Ж.Б., Қоңырбаева К.М.

ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан.

E-mail: s.nurmuratov@mail.ru

ҚОҒАМНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНДАҒЫ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ОРНЫ МЕН РӨЛІ

Аннотация. Мақала қазіргі қазақстандық қоғамның рухани жаңғыру жүйесіндегі мақал-мәтелдердің орны мен рөлін талдауға арналған. Отыз жыл аралығында ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты аясында қазақ халқы мен еліміздің басқа да этникалық құрылымдарының рухани өмірінің сан алуан қырлары тарихи-философиялық тұрғыдан зерттелді. Халықтың мақал-мәтелдері мен нақыл сөздері Институттың түрлі ғылыми жобаларында зерттеу нысаны болды. Олар этностың рухани құрылымының бір бөлігі ретінде ұлттық өзіндік сананың ділдік ерекшеліктерін, әлеуметтік-психологиялық басымдықтарын айқын көрсетеді. Сондықтан мақала авторлары этностың бірегей философиялық мәдениетін ашып, тарихи даму аясында ұлттық рухтың детерминанттарын айқындай отырып, халық даналығының экзистенциалдық аспектілеріне алғаш рет назар аударады. Әрине, тарихи сананы қалыптастыруда нақыл сөздер мен мақал-мәтелдердің маңызы зор болды.

Сонымен қатар, мақала авторларының пікірінше, этникалық сананың рухани құндылықтары мен дүниетанымдық көзқарастарын қалыптастыру қазақ этносының рухани дүниесіндегі айшықты нақыл сөздермен және мақал-мәтелдермен ұштасып жатқаны сөзсіз. Ғылыми мақалада қазақ халқының мақал-мәтелдерінің шығыс елдерімен әр түрлі ұқсастығы салыстырмалы түрде талданған. Сондай-ақ Абай Құнанбаевтың қазіргі жағдайда ұтымды жаңаруды, рухани жаңғыруды қажет ететін этностың көнерген, елеусіз мақал-мәтелдеріне қатысты сыни көзқарасына ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: руханилық, сыни ойлау, халық, ұлт, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, өзіндік сана, құндылықтар, этнос.

Кіріспе. Әлемнің барлық халықтары мен мемлекеттері өздерінің руханият саласын үнемі жан-жақты зерделеуге тырысады. Жалпы өркениеттік даму барысында тарихи санаға жүгіну және оның құндылықтық қырларын айқындау шынайы өмір қажеттілігі. Себебі өзінің рухани және тарихи негіздерін білмеген ұрпақ қазіргі пәрменді технологиялық даму заманында ділдік, дүниетанымдық дағдарысқа ұшырауы мүмкін. Әлеуметтік ақпараттық ортада біртұтас, жүйелі халықтық мәдениеттен гөрі маргиналданған және үстірт мәдени кеңістік қалыптасу қаупі туындайды. Бұл жағдайды жаһандану үдерістері жетелдете түседі. Сондықтан гуманитарлық ғылымдардың негізгі міндеті мен парызы жастардың руханияттық әлеуетін күшейтіп, нақты сипаттағы ұлттық және жалпыадамзаттық дүниетанымын қалыптастыру екені анық. Бұл жерде біз кез келген қауымдастық маңызын жоғалтпайтын «Мың өліп, мың тірілген» рухани құндылықтар жүйесін, ұлттық этиканы қозғау арқылы ұлттық рухани жаңғырудың кілтін іздейміз [1].

Ұлттық демократиялық жүйені қалыптастыру мәселесі Қазақстан үшін өте маңызды белес болып отыр. Бұл жерде құқық пен мораль нормаларының менталитет мәселесімен қатар маңыздылық танытатынын ұмытпауға тиістіміз [2]. Жалпы қазақ даласының этникалық болмысының руханияттық құрылымы мен маңызын айқындау барысында адамгершілік, әдеп мәселесі үнемі өзектендіріліп отырылғанын байқаймыз [3]. Гуманизм далалық менталитетте шешуші рухани фактор болатын. Шын мәнінде қазақ хандығы дәуіріндегі осындай гуманистік үрдістің, дала ағартушылығының қайнар бұлағы – ауыз әдебиеті, ауызша мәдениет еді. Қазақтың діліндегі, өмір салтындағы, рухани әлеміндегі ерекше қасиет - ұлағатты сөздерді бағалауы болып табылады [4]. Осыған орай халықтың рухани өмірінің інжу-маржандарын, асылдарын ақын-жыраулар мен билердің шығармашылығынан

да, шешендік сөздерден де [5], халық даналығының айырықша көрінісі болған мақал-мәтелдерден де көптеп табамыз [6].

Қазақтың рухани өмірінің шырайын келтірген құбылысқа айтыстарды жатқызамыз. Айтыстың белсенді тыңдаушысы да сөздің қадірін жан-жақты ұғынуға тырысқан. Зерттеушілер төмендегідей сараптамалық тұжырымдар арқылы оның қырларын жақсы айқындайды: «...Ауызша мәдениеттегі айтыста тыңдаушы сөздің айтылған мән-мағынасымен, естілген мағынасымен шектеліп қалмайды: естіген сөздің айтылмаған астарын бірден түсініп-біліп, қорытып отырады. Мұндайда сөз табиғатының полисемантикалық байлығын, оның табиғатының мүмкіншіліктерін кең қолдана біле-білген мәдениетті байқаймыз. Айтушы қандай жағдай туралы болса да, қандай оқиға туралы болса да, қандай қым-қиғаш өмір құбылысы болмасын – оның бәрін тарқатып-тәптіштеп, орын тауып, мәні мен маңызын біртұтас қылып келтіріп, тыңдаушыға көркем сөз түрінде жеткізеді. Мұндай биік көркемдік түрде айтылған сөз – сол айтылған дәрежеге сай қабылданылады, сөздің айтылған-естілген мәні ғана емес, айтылмаған, бірақ ақынның мегзеп тұрғаны, мәні айтушының есінде, ойында тұрған сөздің мағыналарын тыңдаушы түсініп, біліп, тарқатып қабылдайды. Екінші жағынан, тыңдаушы сөзді терең, жан-жақты, асты-үстімен қоса түсініп, қабылдап қана қоймайды, дереу сол естілген сөзге іште міндетті түрде жауап тауып, қосатын жауабы іштей дайын болып тұрады» [7]. Демек, тек айтыскер ақындар ғана емес, тыңдаушы қауымды құраған қазақ жұрты да осы үдеріске өзінің зейінімен белсенді түрде араласқан және шебер айтыскер ақындарын барынша құрметтеген.

Зерттеу әдістемесі. Мақалада жалпытеориялық тәсілдерді қамтитын әдіснама қолданылады: қазақ философиясының тарихы әлемдік философия тарихының әдіснамалық принциптерін басшылыққа алуы тиіс. Қоғамдық пікірді зерттеудің дәстүрлі нысандары арасында нақты тарихилық, тарихилық пен логикалықтың бірлігі қағидағтары жетекші рөл атқаратынын атап өтуге болады. Сонымен қатар салыстырмалы талдау, құндылықтық сараптау, біртұтастық тұрғысынан қарастыру сияқты тәсілдердің маңызы ерекше.

Рухани дамудағы сөз бен мәдени мұраның маңыздылығы. Кез келген қоғамда вербалды қатынастар үлкен маңыздылыққа ие болғаны белгілі. Ал дәстүрлі қоғамның аясында сөздің орны ерекше болды. Философия тарихын зерттеуші отандық ғалымдар руханиятымыздың даму кезеңдерінде сөздің, тілдің атқарған әртүрлі әлеуметтік қызметтері туралы көптеген тұжырымдар келтіріп жүр. Сөздің рухани өмірдегі маңызды рөл атқаратынын көптеген шетелдік зерттеушілер де атап өтеді. Сөйтіп, сөз жай ғана қарым-қатынас құралы, немесе вербалды түсініктер жиынтығы емес деуге болады. Сөз әлде қайда терең сипаттағы адами қасиеттерді әлеуметтік дүниеге паш етеді. Оның әлеуметтік және лингвистік мағынасымен қатар күрделі рухани мүмкіндіктерін ғалымдар зерделеу үстінде. Сөз сұхбатты ғана қамтамасыз етпейді және ол арқылы тек танымдық құрылымдар ғана қалыптасып қана қоймайды, сонымен қатар әрбір адамның ішкі рухани сыры сақталады, ментальдық және тұлғалық қырлары барша әлемге арнап тұжырымдалады. Сөздің дүниетанымдық, мағыналық-құндылықтық сипатын қазақ даласында көшпелілердің қадірлеуі тереңнен басталғанын аңғарамыз. Ол қадірлеудің де өзіндік қисыны бар екенін байқауға болады. Сөз арқылы Ақиқатқа жақындай түсуге де болады, сөз арқылы әлеуметтік, рухани, тіптен, табиғи әлемді күйретуге болады.

Қазақ халқы өзінің тарих сахнасындағы рухани дамуында тілдің құдіретін сипаттай келіп, оның тәтті де, ащы да, жұмсақ та, қатты да болатынын және қызыл тілден қан да, бал да таматындығын көрсетіп отырған. Бірақ орынсыз ділмарлана беруді де қолдамаған. Айтыста өзінің жеңілгенін мойындамаған айтыскердің сөзін «сиырқұйымшақтану» деп әжуалап отырған. Демек, ақиқат айтылмаған сөзде мағына да, әлеуметтік күш те жоқ екенін үнемі тарихи сана ескертіп отырғанын байқаймыз. 2004-2009 жылдары елімізде «Мәдени мұра» атты үлкен мемлекеттік бағдарлама гуманитарлық білім саласы бойынша жүзеге асырылғанын атап өтуге болады. Ал Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ауқымында 2012-2014 жылдары «Ғылыми қазына» салааралық ғылыми бағдарламасы табысты орындалды. Ал 2014 жылдан 2016 жылдар аралығында «Халық тарих толқынында» атты мемлекеттік бағдарлама ұлттық тарихымызды ғылыми зерделеу мақсатында орындалды. Сөйтіп, халқымыздың өткен тарихтағы рухани өмірін ғылыми байыптау, зерделеу тәуелсіздік жылдары мемлекет жүйесінің үнемі назарында. Жалпы қазақ халқының объективті тарихы еліміздің зиялы қауымы немесе қазақ этносы өкілдері үшін маңызды әлеуметтік құбылыс қана емес, ол сонымен қатар жалпы қазақстандықтар үшін, қазақ диаспорасы мен Еуразиялық кеңістік тұрғындары үшін, онан қалды жалпы адамзат үшін үлкен құндылығы бар дүние. Еліміздегі негізгі мемлекет қалыптастырушы этноәлеуметтік субъект - қазақ ұлты болғандықтан, оның этникалық әлеміне, өзіндік санасына, этникалық бірегейленуіне, ұлттық діліне қатысты мәдени-философиялық проблемалардың үнемі ғылыми сарапталып, оқырмандарға ұсынылып отырғаны абзал.

Демек, зерттеудің тақырыбы өзінің бағыты мен маңыздылығы бойынша еліміздегі мемлекеттік маңызды бағдарламалардың концептуалды векторымен де сәйкес келеді және сонымен қатар әлеуметтік философия, тарих және мәдениет философиясы ауқымында ғылыми зерттеу ретінде ұлтымыздың дүниетанымының, әлеуметтік және ұлттық психологиясының қазіргі кезеңін жан-жақты ғылыми зерделеуге негіз болады. Жалпы мақал-мәтелдерді зерттеудің құндылығы - халқымыздың ғасырлар бойы қордаланған рухани байлығын жүйелеуге біршама көмегін тигізетіндігі белгілі. Қазіргі жаһандану кезеңінің тарих философиясы, философия тарихы, мәдени-философиялық тұрғылары рухани өмірдің эволюциясын қалай түсіндіре алатыны, қандай тарихи кезеңдердің құнды дүниелері бар екенін анықтау маңызды мәселе.

Кез келген этностың, ұлттың дүниетанымы мен рухани өмірін философиялық мағынада сипаттау, тұжырымдау таңдалған нысанды ғылыми зерделеу барысында заманауи гуманитарлық білімнің тарих, философия, мәдениеттану, әлеуметтану, дінтану сияқты жан-жақты дербес салаларын өзара байланыстыруға шақырады. Себебі, рухани өмір, руханилық және руханият мәселелері антропологиялық, құқықтық, этикалық, эстетикалық, діни, құндылықтық, этномәдени ұстанымдарды мәдениет және тарих философиясы, тарихи-философиялық тұрғылардан сапалы ғылыми сараптауларды қажет етеді. Сондықтан көтерілген ғылыми мәселе әртүрлі гуманитарлық ғылымдардың өзіндік сұраныстарына сәйкес келетін мағынада және пәнаралық байланысты нығайту мағынасында маңызды болып табылады.

Жалпы философия мен әлеуметтік ғылымдардың ортақ категориялары табылатын әлеуметтік және рухани мүдделер, қажеттіліктер кез келген этнос үшін тарихи процестің пәрменді ағымынан туындайтын заңды құбылыстар болып келеді, олар тарихи субъектінің іс-әрекеттерінің детерминанттары, прогрестің факторлары болып табылады. Олар сонымен қатар рухани өмірдің шынайы қозғаушы күштері екенін талай рет дәлелдеген болатын. Мәселен, рухани, мәдени және саяси мүдденің айшықталуы, рухани қажеттіліктің зерделенуі қоғамның өзін-өзі жетілдіруінің басты тетіктері екені анық. Жалпы еркіндікке, тәуелсіздікке деген ұмтылыс халықтар үшін сондай қоғамдық мүдделер мен қажеттіліктердің қатарына жатады. Олар мақал-мәтелдерден анық байқалады. Сондықтан белгілі бір әлеуметтік, саяси және мәдени кеңістікте қалыптасқан және барынша өрбіген ұлттық құндылықтар жүйесінің, рухани қазынаның қордалануы, олардың жасампаз рухани байлыққа айналуы кездейсоқ құбылыс емес.

Философиялық ойлау жүйелері рухани өмірдің пәрменді дамуына үлкен ықпалын тигізеді және белгілі бір деңгейде ұлттық немесе этностық құрылымдардың қалыптасуы және дамуымен барынша астасып жатады. Қандай философиялық ой басымдық етсе, сондай руханият қалыптасуы әбден мүмкін. Қоғамдық организм рухани жетілу, жаңғыру жолында болса, онда әрқашан өзін ұзақ уақыт бойы тұтқынында ұстаған кертартпа стереотиптер мен догмаларды бұзуға, халықтың рухани мұрасын, оның өткені мен бүгінін ұлттық санада қайта пайымдаудан өткізуге мүдделі. Себебі, осындай рухани қадамдар жасау арқылы ғана өзінің ұлттық «Менін» асқақтата алады. Қазіргі заман қазақ халқының рухани өмірін, өзіндік философиясын, халықтық даналығын тереңірек зерттеп, осы күрделі де қызық тақырыпқа қатысты заманға лайықты ұстанымдарды іздестіру жолында.

Адамзат тарихында кез келген халық өзінің әлем туралы түсініктерін дүниетанымында сөз арқылы вербалды түрде жеткізе бастаған кезеңнен бері мақал-мәтелдерді ерекше рухани сала ретінде қалыптастырумен айналысып, логикалық ойды өрнектеп, жүйелі дамытудың жолына түскені белгілі. Ал енді ежелгі мифтік дәуір өткеннен кейін философияның, ғылымның, білімнің өркендеу заманы келді, соның арқасында сөз өнері де біршама жүйеленді, сыни талдаудан өткізіле бастады. Ал сол мифтік кезең тарихта адамзаттың рухани әлемінің қалыптасуының негізгі арқауы, бастауы етіп ерекше құрылымдарды қалдырды. Өз кезегінде руханияттың күрделі саласы болып мойындалатын философия болса мифтен өзінің идеялық қайнар көзін алып, қоғамдағы рухани бағдарларды, дүниетанымдық мәселелерді әмбебап ұғымдар арқылы жүйелі ретке келтірумен айналыса бастайды. Сондықтан философиясы қалыптасқан қауымдастықты өркениетті қоғам деп атаймыз. Міне мақал-мәтелдерді ғылыми сараптаудың бір себебі де рсы тұста көрінеді.

Мақал-мәтелдердің дүниетанымдық маңызды қырлары хақында. Рухани дүниенің ерекше саласы болып келетін мақал-мәтелдерді жинақтаушы және насихаттаушы, таратушы халық әдебиеті екені белгілі. Алғашқы жасампаздық танытқан жандар сол рационалданған көркем образдар арқылы ғажайып дүниені барынша өрнектеумен айналысып келді. Ал мақал-мәтелдер өз кезегінде халықтың этникалық санасында қордаланған құбылыстар мен оқиғалар туралы мерген сөз түрінде айтылатын тұжырымдарды жүйелеудің негізінде қалыптасты. Әрине, ондай дүниені игерудің биік шамасына

жету үшін әлеуметте белгілі бір жоғары ойлау деңгейі, құндылықтық қалыптары қалыптасып, дүниені рухани игерудің ерекше сипаттары көрініс беруі тиіс болатын. Мақал мен мәтелдердің авторы халықтың бұқаралық санасы болғандықтан оның екшеленуі де, түзелуі де сол халықтың ауыз әдебиетінде, фольклорында жүзеге асады [8].

Сонымен, әрбір халық өзінің рухани байлығын, тарихи мұрасын жинақтар кезде мақал-мәтелдерге барынша тиянақты назар аударады. Бұл заңды құбылыс. Этникалық есеюі, рухани кемелдену сол мақал-мәтелдердің қалыптасуымен астасып жататыны байқалады. Қазіргі заманауи кезеңдегі ұлттың, қазақ халқының мақал-мәтелдерін жинақтауда үлкен еңбек сіңірген мамандар еліміздің әдебиетші-ғалымдар екені анық. Олар бірнеше рет қазақ және орыс тілдерінде қазақ халқының ғасырлар бойы қордалаған мақал-мәтелдерін жинақ түрінде жарыққа шығарғаны белгілі. Сонымен қатар 100 томдық «Бабалар сөзі» жинағына да халқымыздың өткен заманнан қазіргі кезеңге дейінгі рухани байлығы сүбелі түрде енгенін де атап өтуге болады. Мақал-мәтелдердің тарихи санада әлеуметтік жағдайлар қисынынан туындайтыны көрсетіліп, олардың қысқаша философиялық тұжырымдамасы энциклопедиялық жинақта жасалды [9].

Әрине, мақал-мәтелдердің философиялық талдаудан өткізілуі әзірге кеңінен қолға алынбай келе жатқанын айтып өткен жөн. Қазақ философияның тарихына арналған көп томдық жинақтарда қысқаша ғана мәліметтер беріліп кетеді [10]. Ал енді бұл рухани феноменді ғылыми зерделеуге гуманитарлық саланың басқа бағыттары да ат салыса алады, әсіресе, «Психология» энциклопедиялық сөздігінде психологиялық тұрғыдан олардың мағыналарына қазақстандық мамандар тарапынан сәйкесінше ғылыми пайымдаулар берілгенін ескерткен жөн [11].

Жалпы Жер бетіндегі әр түрлі халықтардың фольклорын зерттеу барысында, тіпті, бір-бірімен ерекше тікелей байланысы жоқ, шалғайдағы қауымдастықтардағы мақал-мәтелдердің өзінің өзара мағыналық ұқсастығын байқауға болады. Демек, адам қандай құрылықта тұрса да, қандай нәсілдің өкілі болса да оған жалпыадамзаттың рухани даму заңдылығы ортақ және біртұтас үдерістерге бағынады. Сонымен, біз ортақ адами қалыптасу заңдылықтарына бағынамыз. Сондықтан, олар адамдардың күнделікті қоғамдық өмірдегі орны мен рөлі туралы түсініктер түбінде жеке адам мен әлеуметтің арасындағы құндылықтық қатынастарды қалыптастырғаны белгілі. Қазақ халқы қауымдаса өмір сүрудің маңыздылығын тарихта ертеден дәстүрлі қоғамда-ақ білген және оны үнемі өзектендіріп отырғаны белгілі. «Бірлік бар жерде тірлік бар» деген мақал ежелден ұлттық санадан орын алған. «Адамның күні адаммен» деген қанатты сөздерден адам өмірінің қоғамдық сипатын анықтаймыз.

«Көппен көрген - ұлы той!», «Жалғыз жүріп жол тапқанша көппен бірге адас» деген халықтың мақалдары этнос өкілдерін барынша қауымшылдыққа, көпшілдікке шақырады. Тарихи дәуірлердің қатпарланған кезеңдерінде даралану, саяктану, өзіншілдік сияқты қасиеттерді қазақ қауымдастығы қолдамаған және әрбір қоғам мүшесі үшін болашағы жоқ қасиеттер екенін өмір өзі дәлелдеп берген. Сондықтан қонақжайлылық пен ашықтық, бірлесе тіршілік сияқты қасиеттер қазақ халқының діліне терең орныққаны байқалады. «Отан оттан да ыстық», «Отаның алтын бесігің», «Отанды сүю – отбасынан басталады» деп туған жердің, туған елдің, отбасының құндылықтық маңызын, адам үшін имманентті қажеттілігін бұқаралық санада шегелей түсетінін байқаймыз [12].

Отан туралы мақалдарды ғылыми зерделеу барысында олардың «отбасы, отағасы, отанасы» деген түбегейлі ұғымдармен астасып жататынын байқаймыз. Олардың барлығы «От» деген терең мағынасы бар түсініктен бастау алады. От - адам мен қоғамның қалыптасуындағы өзінің мағыналық, құндылықтық және әс-әрекеттік рөлін ерте заманнан адамзат тарихында атқарғанын барлық мәдениет иелері біледі. От - тіршілік көзі, әлеуметті ынтымақтастырушы және ерекше қызмет атқаратын құбылыс екені анық. Сондықтан этникалық әлемнің құрылымында, тарихи сананың қатпарларында отқа деген құрмет пен қатынас тек саналы түрде емес, сонымен қатар бейсаналық формада, киелі ұғым түрінде қалыптасқан. Отаншылдық осы терең қайнар көздерден бастау алады. Сондықтан Отанына сатқындық жасаған адамға ешқашанда кешірім де берілмеген. Ол іштей ұлттық бірегейленудің негіздерін әлсіретеді және жастарды екіжүзділікке, рухани бойкүйездікке тәрбиелейді.

Қазақ менталитеті кейде өзара сұхбат барысында көптеген тыйым сөздерді қолданады. «Күлді баспа», «Айға қарама», «Түнде тырнақ алма» деген сөз тіркестері сөздің мәтеліндей болып кеткен және олардың өмірлік тәжірибедегі өзіндік практикалық мағынасы бар екенін де байқаймыз. Кейде өзара қарым-қатынаста жөнсіз лепірме сөзді қолданған кісіге тоқтау ретінде «Оттама» деген тұжырымды қолданады. Сөйтіп, ретсіз сөйлеген адам белгілі бір рухани үйлесімділікті бұзып, адамдар арасында алауыздық туғызып, іріткі салып тұрғандай болады. Қасиетті, киелі деп есептелетін Отты құрметтемей тұрған адамға «Отты аттама!» деп тұрғандай әсер қалдырады. Демек, От - дәстүрлі қоғамдағы барлық

жүйеліліктің, байланыстардың қайнар көзі, квинтэссенциясы іспетті. Отаншылдық, немесе патриотизм деген ұғым да осы мағынадан объективті түрде туындайды. Шыныменде, отаншыл адам елін, жерін сүйеді, өзінің дербес жеке мүдделерін көпшіліктің мүддесіне бағындырады. Осыдан қоғамда қомақты рөл атқаратын «Тарихи тұлға» деген ұғым туындайды. Жалпы тарихи тұлға деңгейіне көтерілген адам өзінің әлеуметтік қызметінде халықтың тағдыры мен болашағы үшін тер тегуге, еңбектенуге үлкен жауапкершілікпен қарайтын азаматты атаған абзал. Нағыз шынайы тарихи тұлға халық жадында ерекше оң мағынадағы қасиеттерімен қалатын адам. Адамзат тарихында теріс мағынадағы «тарихи тұлғаға» айналған «антикейіпкерлер» де баршылық. Олар қоғамда бүліншілік жасайды, халықтарды қырады, адамдар арасында іріткі тудырады.

Қазақ халқының мақал мәтелдері этикалық құндылықтарға үлкен мән бергенін байқаймыз. Әсіресе, адамгершілік, адалдық, ар-намыс, ақыл, батырлық, билік, бірлік, ғылым-білім, денсаулық, достық, жақсылық, жолдастық, жомарттық, қайырымдылық, қонақжайлылық, мейірімділік, өмір мен өлім, тіл құдіреті, шешендік, ынтымақтастық, үнемшілдік, ұстаздық сияқты рухани дүниенің маңызды тұстарын мақалдар мен мәтелдер әлемінде өрнектей білген. Әрине, жоғарыдағы айтылған қасиеттерге қарама-қарсы құбылыстарды да барынша жинақы бағамдауға тырысқаны байқалады. Мәселен, асығыстық, дұшпандық, жалқаулық, екіжүзділік, күншілдік, қызғаншақтық, сараңдық, ұятсыздық, ұрысқақтық, үнемсіздік және т.б. тарихи қауымдастықтың, жеке адамның кейбір психологиясында өзіндік кемшін тартатын қасиеттер мақал-мәтелдер нысанына айналады. Халық даналығы мірдің оғындай өзінің бағасын береді, өлшемін жасайды. Мақал-мәтелдер орбитасына хайуанаттар әлемі мен табиғат, уақыт пен дәуір, еңбек салалары мен тіршіліктегі әрекеттер, үйлену мен үй болу, тағам мен сусындар, туысқандар мен жолдастарға деген қатынастар да енеді.

Мақал-мәтелдерде ұлттық тәрбие, отбасылық тәрбие мәселе үлкен рөл атқарады. Рухани тәрбиенің жеткілікті деңгейде болуы кез келген қоғам үшін маңызды. Әсіресе, қазіргі жаһандану заманында да тәрбиенің маңыздылығы артып отыр. Себебі, ғаламтор арқылы ақпарат алуға құмарланған жас ұрпақ оны електен өткізу қажет екенін кейде ескермейді. Қазақ халқы «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны аларсың» деген қанатты сөзі арқылы адамдар өзінің ісімен, практикалық қадамдары арқылы тәрбиелеу қажет екеніне меззейді. Егер отбасында еңбекқорлық, адалдық пен адамгершілік алдыңғы орынға шықпаса онда ұрпағының да болашағы бұлыңғыр екенін байқауға болады. Айтқан сөзімен істеген істері сәйкес келмей жатқан талай замандастарымыз бар. Құқықтық нормаларды, талаптарды құрметтеумен қатар кәдімгі адамгершілік принциптерді ең жоғарғы құндылыққа айналдырмай жемқорлық пен сыбайластық сияқты келеңсіз құбылыстарды жеңу қиын.

Жапон халқында «Ұсталмаған балық үлкен болып көрінер» деген мақал бар екен. Осыған ұқсас мақалды қазақ халқының рухани қазынасынан да кездестіруге болады. Ұсталмаған қояннан бөрік тіккендей күй кешкен жағдайды айта келіп, қызғаныш пен іштарлық, сараңдық сияқты қасиеттерді төмендегі мақалмен сипаттаған: «Ағайын жоқ болсаң - бере алмайды, бар болсаң – көре алмайды». Мәселен, қазақ халқы «Ұрлық түбі қорлық», «Ұрының арты бір-ақ тұтам» десе, жапондар «Қанша шөлдесең де басқаның сусынын ұрланып ішпе», «Ұрлағаның құт болмас» деп өзінің отандастарын тыйымға шақыратын мақалдарын алға тартады. Міне, этностың моральдық нормалары мен құндылықтарды өмір сүру тәсілдері осы жерде айқын байқалады. Жалпы халықтардың даналық сөздері қай ғасырларда айтылса да қоғамдық санада бір жерде түйісіп жатады. Жалпы қазақ халқының мақал-мәтелдері көрші жатқан түркі тілдес халықтармен өте ұқсас және үндес келеді. Өйткені ұлттық менталитеттің ұқсастығы, тарихтағы ортақ рухани құндылықтардың қалыптасуы, дін мен тілдің жақындығы осындай үдерістердің жүруіне себепкер болғаны анық.

Қазіргі рухани кемелдену, жаңғыру жолына түскен заманда бұрыннан қалыптасқан мақал-мәтелдер жүйесіне сыни талдау тұрғысынан келуге де болады. Сыни талдау дегеніміз ұлттық рухани әлемінде қалыптасқан бұрынғы рухани қазынамызды жоққа шығару деген сөз емес, ол дегеніміз жаңа дүниенің өзгерістеріне сәйкестендіре отырып оны дамытуға толықтыру, байыту болып табылары анық. Ол үшін әлем халықтарының рухани даналығына да назар аударуға тиістіміз. Сонда ғана ұлт болмысында, этноәлеуметтік кеңістікте дәстүр мен жанашылдықтың арасында өзіндік үйлесімділік орнайды. Осы жерде Абайдың «Қара сөздеріне» тоқталып кетуімізге болады. Мысалы, ол өзінің Бесінші сөзінде төмендегідей ойларын түйіндейді: «Қазақтар: «Ә, Құдай, жас баладай қайғысыз қыла гөр!» – деп тілек тілегенін өзім көрдім. Онысы жас баладан гөрі өзі есті кісі болып, ескермес нәрсесі жоқсып, қайғылы кісі болғансығаны. Қайғысы не десең, мақалдарынан танырсың, әуелі: - «Түстік өмірің болса, күндік мал жи», «Өзінде жоқ болса, әкең де жат», «Мал - адамның бауыр еті», «Малдың беті - жарық, малсыздың беті - шарық», «Ер азығы мен бөрі азығы жолда», «Ердің малы елде, еріккенде қолда»,

«Берген перде бұзар», «Алаған қолым - берген», «Мал тапқан ердің жазығы жоқ», «Байдан үмітсіз - құдайдан үмітсіз», «Қарның ашса, қаралы үйге шап», «Қайраны жоқ көлден без, қайыры жоқ елден без» деген осындай сөздері көп, есепсіз толып жатыр. Бұл мақалдардан не шықты? Мағлұм болды: қазақ тыныштық үшін, ғылым үшін, білім үшін, әділет үшін қам жемейді екен, мал үшін қам жейді екен, бірақ ол малды қалайша табуды білмейді екен, бар білгені малдыларды алдап алмақ яки мақтап алмақ екен, бермесе оныменен жауласпақ екен. Малды болса, әкесін жаулауды да ұят көрмейді екен. Әйтеуір ұрлық, қулық-сұмдық, тіленшілік, соған ұқсаған қылықтың қайсысын болса да қылып жүріп, мал тапса, жазалы демесек керек екен. Бұлардың жас баланың ақылынан несі артық? Бірақ жас бала қызыл ошақтан қорқушы еді, бұлар тозақтан да қорықпайды екен. Жас бала ұялса, жерге ене жаздаушы еді, бұлар неден болса да ұялмайды екен. Сол ма артылғаны? Қолымыздағыны үлестіріп талатпасақ, біз де өзіндей болмасақ, безеді екен. Іздеген еліміз сол ма?» [13].

Қазақтың дәстүрлі қоғамның материалдық құндылықтарымен шектеліп қалған өмір салтына барынша сыни баға берген Абай өз ұлтының басқа этностардан кенжелеп қалғанын қаламайды. Қоғам әлеуметтік прогрестің қайнар көзін табу керек болатын және алға жылжудың жолы малға тоқмейілісіп отыруда емес еді, сондықтан қазақ зиялылары ғылым мен білімді өркендетуде екенін жақсы түсінген. Қазақ халқы Абайдан кейін де ұзақ жылдар бойы малдың ареалынан, оның тіршілік ету аумағынан шыға алмай қалғаны белгілі. Кейін кеңес Үкіметі тездетіп социализмге өтеміз, барлығын индустрияландырамыз деген желеумен қазақтың малын тартып ала бастады. Ол өз кезегінде өткен ғасырдың отызыншы жылдарында үлкен нәубатқа алып келді. Ашаршылық, еріксіз шетелдерге қоныс аудару - ұлттық демографияны күйретіп кетті, халық өзінің ұлттық болмысын, мінезін барынша әлсіретті, ұлттық тілі мен психологиясының тірегін жоғалтып ала сақтады. Абайдың көрегенді осында еді. Уақытылы рухани жаңғырған, әлеуметтік бейімделген халық қана қоғамдағы қиындықтарға төтеп бере алатынын тарих дәлелдеп берді.

Қара сөздердің Алтыншы сөзінде Абай төмендегідей ойын ортаға салады: «Қазақтың бір мақалы: «Өнер алды - бірлік, ырыс алды - тірлік» дейді. Бірлік қандай елде болады, қайтсе тату болады - білмейді. Қазақ ойлайды: бірлік - ат ортақ, ас ортақ, киім ортақ, дәулет ортақ болса екен дейді. Олай болғанда байлықтан не пайда, кедейліктен не залал? Ағайын құрымай мал іздеп не керек? Жоқ, бірлік - ақылға бірлік, малға бірлік емес. Малыңды беріп отырсаң, атасы басқа, діні басқа, күні басқалар да жалданып бірлік қылады! Бірлік малға сатылса, антұрғандықтың басы осы. Ағайын алмай бірлік қылса керек, сонда әркім несібесін құдайдан тілейді, әйтпесе құдайдан тілемейді, шаруа іздемейді. Әуелі біріне-бірі пәле іздейді. Не түсін, не ажарын, не өкпесін бұлдап, ол болмаса, бір пәле салып, қорғалатып, әйтеуір бірін-бірі алдаудың амалын іздеседі. Мұның қай жерінен бірлік шықты? «Ырыс алды - тірлік» дейді, ол қай тірлік? Ол осы жан кеудеден шықпағандық па? Жоқ, ондай тірлік итте де бар. Ондай тірлікті қымбат көріп, бұлдаған адам өлімді жау көріп, ахиретке дұшпан болады. Жанын қорғалатып, жаудан қашып, қорқақ атанып, еңбек қылудан, қызмет қылудан қашып, еріншек атанып, ез атанып, дүниеде әлгі айтылған ырысқа дұшпан болады. Ол айтқан тірлік олар емес. Көкірегі, көңілі тірі болса, соны айтады. Өзің тірі болсаң да, көкірегің өлі болса, ақыл табуға сөз ұға алмайсың. Адал еңбекпен ерінбей жүріп мал табуға жігер қыла алмайсың [13].

Абай бұл жерде адами шынайылық, адалдық, жауапкершілік мәселесін алға тартады. Жоғарыдағы рухани құндылықтар алға шығып, адам дүниетанымының негізгі принциптеріне айналмай бірлік туралы айтылған мақалдардың мағынасы толыққанды және нақты түрде ашылмайтындығын бағамдайды. Әрине, қоғамға ішкі бірлік керек, азаматтар бір-бірін құрметтеп, сыйласып өмір сүргені абзал. Тек осы бірліктің өзі жасанды, екіжүзді болмау керек. Көзіңше күліп, сыртыңнан жамандайтын әдет кейбір дүниетанымы жартыкеш азаматтардың үйреншікті ісі болса өте қиын. Себебі, осындай пысықтық қоғамда латентті түрде тартыстық жағдайларды өрбітіп, адамдардың рухани болмысын бұзады, ұлттар мен діндер арасындағы әлеуметтік қашықтықты орнатады.

Қорытынды. Қазіргі кезеңдегі ислам дінін ұстанатын қазақ халқының өкілдері мен ұлтымыздың тарихи ежелгі тәңіршілдік ұстанымын жаңғыртуға ұмтылатын азаматтарымыздың арасындағы жікке бөліну де ұлттық бірлігімізге нұқсан келтіріп тұр. Тарихқа деген қатынас тұтастанған, жүйелі болғаны жөн. Демек, 12 өркениеттік кезеңнен тұратын халқымыз тарихын толықтай, тұтастай қазіргі ұрпағымыз қабылдағаны абзал және әртүрлі тарихи кезеңнің өзіндік құндылықтар жүйесін бір-біріне қарама-қарсы қою әдіснамалық тұрғыдан алғанда сын көтермейді. Өйткені тарихи сабақтастық деген құбылыс өткенімізді бөлмей, жармай жинақтамауымызға шақырады, ғылыми тұрғы соны талап етеді. Қазақ қоғамының түркілік дәуірден қазіргі кезеңге дейінгі эволюциясы рухани сабақтастық ұстанымына негізделген. Осы рухани сабақтастық негізнен рухани мәдениет пен рухани бағдарларды

айқын көрініс тапқан. Әсіресе, қазақтың руханияты негізінен ғасырлар тоғысында ауызша поэтикалық формада, көркем бейнелер, мақалдар арқылы өрбігені белгілі. Қазақ ділінің, өмір салтының ерекшелігі де осында. Демек, қазақтың дала поэзиясы мен мақал-мәтелдері – қазақтың рухани өмірінің қайнар бұлағы, өзіндік көркем және рационалды бастаулары екені анық.

Нурмуратов С.Е., Ошакбаева Ж. Б., Конырбаева К. М

Центр философии Института философии, политологии и религиоведения КН МОН РК,
Алматы, Казахстан.
E-mail: s.nurmuratov@mail.ru

МЕСТО И РОЛЬ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК В ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Аннотация. Настоящая статья посвящена анализу места и роли пословиц и поговорок в системе духовной модернизации современного казахстанского общества. В рамках Института философии, политологии и религиоведения КН МОН РК на протяжении тридцати лет в историко-философском ключе изучаются различные грани духовной жизни казахского народа и других этнических образований страны. Пословицы и поговорки народа в различных научно-исследовательских проектах института были объектом изучения. Они как составная часть духовности этноса ярко показывают ментальные особенности, социально-психологические приоритеты национального самосознания. Поэтому авторы статьи впервые обращают внимание на экзистенциальные стороны народной мудрости, раскрывая уникальную философскую культуру этноса, выявляя детерминантов национального духа в условиях исторического развития. Разумеется, поговорки и пословицы имели важное значение в процессе формирования исторического сознания. Формирование духовных ценностей и мировоззренческих установок национального самосознания основано на традиционной культуре народа, выравненной в пословицах и поговорках. В статье осуществляется компаративный анализ пословиц и поговорок казахского народа с различными аналогами восточных стран. А также особое внимание уделено критическому подходу Абая Кунанбаева относительно устаревших, малозначимых пословиц и поговорок этноса, которые требуют рационального обновления и духовной модернизации в современных условиях.

Ключевые слова: духовность, критическое мышление, народ, нация, пословицы, поговорки, самосознание, ценности, этнос.

Nurmuratov S.E., Oshakbaeva Z.B., Konyrbaeva K.M.

Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies of the KN MES RK, Almaty, Kazakhstan.
e-mail: s.nurmuratov@mail.ru

THE PLACE AND ROLE OF PROVERBS IN THE SPIRITUAL REVIVAL OF SOCIETY

Abstract. This article is devoted to the analysis of the place and role of proverbs and sayings in the spiritual system of modern Kazakhstani society modernization. Within the framework of the Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MES RK, for thirty years, various facets of spiritual life of the Kazakh people and other ethnic formations of the country have been studied in a historical and philosophical way. Proverbs and sayings of the people have been a research object in various scientific projects. They, as an integral part of the ethnic group's spirituality, clearly show mental characteristics, socio-psychological priorities of national self-awareness. Therefore, the authors of the article for the first time pay attention to the existential aspects of folk wisdom, revealing the unique philosophical culture of the ethnos, identifying the determinants of the national spirit in the context of historical development. Of course, sayings and proverbs were important in the process of historical consciousness formation. In addition, according to the authors of the article, the formation of spiritual values and worldview attitudes of ethnic consciousness was certainly accompanied by statements of vivid proverbs and sayings in the spiritual world of the Kazakh ethnos. The scientific article contains a comparative analysis of the proverbs and sayings of the Kazakh people with various analogues of the eastern countries. And also special attention is paid to the critical approach

of Abai Kunanbayev to outdated, insignificant proverbs and sayings of the ethnos, which require rational renewal and spiritual modernization in modern conditions.

Key words: spirituality, critical thinking, people, nation, proverbs, sayings, self-awareness, values, ethnos.

Information about the authors

Nurmuratov Serik Esentaevich – Director of the Center of Philosophy of the Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MES RK, Doctor of Philosophy, Professor, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.nurmuratov@mail.ru;

Oshakbaeva Zhazira Beybitovna – Chief Researcher, Center of Philosophy, Institute of Philosophy, Political Science and Religion, CS MES RK, Candidate of Philosophical Sciences Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhazira_beka@mail.ru;

Konyrbaeva Kulsiya Magrazhevna – Leading Researcher, Center for Philosophy, Institute of Philosophy, Political Science and Religion, CS MES RK, Candidate of Philosophy, Almaty, Kazakhstan, e-mail: konyrbaeva56@mail.ru.

ӘДЕБИЕТТЕР

- [1] Ғабитов Т.Х. Қазақ этикасы. Алматы: Қазақ университеті, 2014. - 276 б.
- [2] Кішібеков Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін, ертең. – Алматы: Ғылым, 1999. – 200 б.
- [3] Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. - Алматы: Қазақстан, 1995. - 208 б.
- [4] Назарбаев Н.Ә. 2016, Ұлы дала ұлағаттары // Егемен Қазақстан. 21 қыркүйек.
- [5] Раев Д. Қазақтың шешендік өнері: философиялық пайымдау. -Алматы: Ценные бумаги, 2001. - 228 б.
- [6] Төрекүлов Н. Қазақтың би-шешендері. 1,2 кітаптар. Алматы: Жалын, 1993. - 400 б.
- [7] Нұрланова Қ. Қазақ хандығы дәуіріндегі жырау поэзиясының эстетикалық ерекшеліктері//Қазақ даласының ойшылдары (XIII – XV ғ.ғ.) 2- кітап. Алматы: Философия және саясаттану институтының компьютерлік-баспа орталығы, 2001. – 196 б.
- [8] Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. Толық шығармалар жинағы. 10 кітап. 2-кітап. Алматы: «Арыс» баспасы, 2008. - 544 б.
- [9] Ғабитов Т., Нұрмуратов С. Философиялық энциклопедия. - Алматы: «Лантар Трейд», 2021. – 614 б.
- [10] Қазақ философиясының тарихы. Ежелгі заманнан қазіргі кезеңге дейін. 5 том. Алматы: ҚР БҒМ ҒК ФСДИ, 2017. – 414 б.
- [11] Психология: Энциклопедиялық сөздік. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. - 624 б. 353-358 бб.
- [12] Мақал-мәтелдер, 2013, <https://stud.kz/makal-matelder/list/30>.
- [13] Абайдың қара сөздерінде мақалдар туралы айтылғандар 2007, <https://massaget.kz/layfstayl/debiet/tmsil/31710/>.

REFERENCES

- [1] T.H. Gabitov Kazakh ethics. Almaty: Kazakh University, 2014. - 276 p.
- [2] D. Kishibekov Kazakh mentality: yesterday, today, tomorrow. Almaty: Gylym, 1999. – 200 p.
- [3] M. Magauin Alphabet of Kazakh history. Almaty: Kazakhstan, 1995. - 208 p.
- [4] N.A. Nazarbayev Wisdom of the Great Steppe 2016, // Egemen Qazaqstan. September 21.
- [5] D. Raev Kazakh oratory: philosophical reasoning. - Almaty: Securities, 2001. - 228 p.
- [6] N. Torekulov Kazakh Bi-orators. 1,2 books. Almaty: Zhalyn, 1993. - 400 p.
- [7] K. Nurlanova Aesthetic features of zhyrau poetry in the era of the Kazakh Khanate// Thinkers of the Kazakh steppe (XIII – XV centuries) 2-book. Almaty: Computer Publishing Center of the Institute of Philosophy and Political Science, 2001. - 196 p.
- [8] S. Kondybai Mythology of the proto-kazakhs. The Collected Works, 10 books. 2-book. Almaty: Arys publishing house, 2008. - 544 p.
- [9] T. Gabitov, S. Nurmuratov Philosophical encyclopedia. - Almaty: “Lancar Trade”, 2021. - 614 p.
- [10] History of Kazakh philosophy. From ancient times to the present. Volume 5. Almaty: Institute of Philosophy, Political Sciences and Religious Studies of Committee Science of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2017. - 414 p.
- [11] Psychology: An encyclopedic dictionary. - Almaty: “Kazakh Encyclopedia”, 2011. - 624 p. 353-358 pp.
- [12] Proverbs and sayings, 2013, <https://stud.kz/makal-matelder/list/30>.
- [13] In the words of Abai’s edification - said about proverbs, 2007, <https://massaget.kz/layfstayl/debiet/tmsil/31710/>.

НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА

В последние годы я консультирую молодых ученых, но в основном читаю новые научные труды ученых страны. Среди них особо выделил бы работу академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора педагогических наук, профессора Абылкасымовой А.Е. «Модернизация системы образования в Республике Казахстан» на трех языках – казахском, русском и английском. Научное издание (Алматы: Мектеп, 2021. – 218с.). Данную работу она посвятила предстоящему 30-летию независимости страны. Рецензентами являются экс-министры образования и науки Казахстана – Президент Национальной академии наук РК, академик, доктор химических наук, профессор Журинов М.Ж. и ректор Казахского национального университета имени аль-Фараби, почетный академик Национальной академии наук РК, доктор филологических наук, профессор Туймебаев Ж.К., работа рекомендована Ассоциацией высших учебных заведений РК.

Вышеперечисленное придает большую весомость выполненному профессором Абылкасымовой А.Е. научному труду.

Однако прежде чем перейти к анализу работы хотел бы сказать о следующем. В учебниках советского периода развития Казахстана сказано: «Казахи вели кочевой и полукочевой образ жизни, не имели письменности и население почти поголовно было безграмотным». Это утверждение соответствует истине лишь отчасти. Дело в том, что до Октябрьской революции 1917 года казахское население пользовалось арабским алфавитом и латиницей, однако точных статистических данных по численности людей, владеющих арабской письменностью нет.

Система образования страны является ключевой для любого народа, которая стремится и движется по прогрессивному пути развития, чтобы не отстать от передовых государств мира. И нам важно было изучить этапы и направления развития Казахстана во многих сферах, и, прежде всего, в системе образования. Отрадно, что эту огромную работу смогла реализовать ученый-педагог в лице профессора Абылкасымовой А.Е. В своей работе она разделила развитие системы образования в Казахстане на различные этапы в жизнедеятельности казахского народа – средневековый, период присоединения к Российской империи (1731-1917гг.) и советский (1918-1991гг.). Автор показала, что казахи не на пустом месте строили будущее своего образования, при этом преодолели множество трудностей.

Известно, что в современном мире достойны уважения только те народы, которые помнят и чтят свою историю какой-бы она не была, хорошо знают достижения и проблемы сегодняшнего дня, и на основе этих знаний создают будущее своего государства и живущего в ней народа. Благодаря таким научным работам мы по крупицам возрождаем историю казахского народа в прошлом в различных отраслях знаний.

В настоящее время казахстанцам важно знать в каком направлении должна развиваться система образования Казахстана, эту проблему автор смогла раскрыть в первом разделе своего труда «О тенденциях развития системы образования в современном мире».

В целом, научное издание посвящено изучению и анализу состояния и развития системы общего среднего и высшего образования, в том числе педагогического образования и повышения квалификации педагогических работников, в постсоветский период становления и развития независимого Казахстана.

Государственная политика Республики Казахстан в области образования после 1991 года осуществлялась в направлении реформирования законодательной базы, изменения системы управления и финансирования в контексте поставленной Главой государства Н.Назарбаевым задачи по качественному преобразованию всей системы образования, которое является одним из основных элементов становления суверенного государства, его реальной политической и экономической независимости. В этой связи модернизация образования напрямую связывалась с проблемами развития всего общества и изменениями, происходящими в политике, идеологии, экономике и социальной сфере.

Современная система образования нашей страны была заложена в конце 90-х годов прошлого

века тремя базовыми документами: Законом «Об образовании», Государственной программой «Образование» и Государственными стандартами образования, при этом главным системообразующим принципом реформы стал переход от модели «образование для всех» к модели «образование по выбору».

Профессор Абылкасымова А.Е. всесторонне осветила ход реформирования системы общего среднего образования в Казахстане, которая в последние годы проводилась в следующих направлениях – введения 12-летнего образования; изменения содержания образования и методики обучения; обязательного изучения трех языков (казахский, русский, английский); развития электронного обучения; введения подушевого финансирования; строительства новых зданий для школ, которые стали оснащаться современным оборудованием и техникой.

Модернизация системы образования была ориентирована на обеспечение равного доступа школьников к качественному среднему образованию, независимо от их национальности и места проживания, а также удовлетворение потребности каждой личности, всего общества и государства в целом. В основу программ образования для всех уровней заложена система ценностей патриотического Акта «Мәңгілік Ел» – казахстанский патриотизм, гражданская ответственность, уважение к труду и т.п.

Большое внимание автор в своей работе уделила развитию высшего образования, при которой основной тенденцией стал отказ от государственной монополии на образование. Как следствие, на равных условиях начал развиваться негосударственный сектор образования и он получил достойное место в обществе.

Можно и дальше перечислять все достижения страны за 30-летний период нашей независимости, о которых все мы хорошо знаем. Для нас более важным является то, что автор сумела с научной точки зрения всесторонне и широко раскрыть достижения нашего государства в модернизации системы образования в соответствии с тенденциями ее развития в мире. В итоге Республика Казахстан во многом успешно вписалась в мировое образовательное пространство. Несомненно, главную направляющую и координирующую роль в этом сыграл Елбасы – первый Президент нашего государства Нурсултан Абишевич Назарбаев, о чем профессор Абылкасымова А.Е. достаточно подробно раскрыла в своем научном труде.

**Академик Национальной академии
наук Республики Казахстан, доктор
философских наук, профессор
Кшибек Досмухамед Кшибекевич**

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Қанабекова М.А. ҚАЗАҚСТАНДА ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. НҰР-СҰЛТАН ҚАЛАСЫНЫҢ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСІ: ДАМУ ДИНАМИКАСЫ МЕН СИПАТТАМАСЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ.....	22
Жағыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ.....	29
Касенбаев Ғ.С., Қайдарова Л.Қ., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ӨНІМДЕРІНЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІК - АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НЕГІЗІ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ұ.Б. КӘСІПОРЫНДА ҚАРЖЫЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕПОЗИТТЕРГЕ КЕПІЛДІК БЕРУ ҚОРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. ЕАЭО ШЕҢБЕРІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадирова А.А., Әбенев Е.М., Петров А.М. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІК АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. УРБАНИСТИКАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТҰЖЫРЫМДАМЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНАН KEЙІН ҚАЛАЛАРДЫ ДАМЫТУДА ҚОЛДАНУ.....	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керімбек Ғ.Е. КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАСҚАРУДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	87
Тилеубергенов Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ШАҒЫН БИЗНЕС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчкенова Р.А., Луневски С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЛЫҚ АУДИТІ.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанов М.Б. ЕРЕКШЕ ҚОРҒАЛАТЫН ТАБИҒИ АУМАҚТАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН БАҒАЛАУ.....	107
--	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек Ә.Ә., Кривирадева Б.И., Әбуов Ә.Е. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ САПА МЕНЕДЖМЕНТІН ЖЕТІЛДІРУ.....	114
--	-----

Дүйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тұргынбаева Б.А., Әріпбаева Л.Ш., Досқара А.Т. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИҚАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРЫНА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН ДАМЫТУ.....	120
---	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТИ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормақова А.Б. ҚАЗІРГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДИАЛОГ ҚҰРУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	132
---	-----

Сифазы А.Қ., Бирова Я., Балтабаева Г.С., Ескиндиrowa М.Ж., Ауельбекова А.У. ҚАЗІРГІ АУДАРМА ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМАДА СИНТАКСИСТІК ТҮСІНДІРМЕНІ ҚОЛДАНУ.....	140
--	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КОГНИТИВТИ ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУДЫҢ НЕГІЗГІ БІРЛІГІ РЕТІНДЕ.....	146
---	-----

Қалиева А.Қ., Әмірбаева Ш.М. М.О. ӘУЕЗОВ ӘҢГІМЕЛЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ПЕЙЗАЖ ПОЭТИКАСЫ.....	153
---	-----

Нұрмұратов С.Е., Ошақбаева Ж.Б., Қоңырбаева Ж.М. ҚОҒАМНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНДАҒЫ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ОРНЫ МЕН РӨЛІ.....	160
---	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. ТІЛДІК САНАНЫҢ МӘДЕНИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ШЫҒУ ТЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ КОГНИТИВИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....	168
---	-----

Төремұратова Қ.Ж., Бейхан З. ТІЛ – ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН ЖАҢҒЫРТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	173
---	-----

САЯСАТТАНУ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. САЯСИ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ ФАКТОРЛЫҚ ТАЛДАУДАҒЫ "СЕБЕП ШҰҢҚЫРЫ"	178
---	-----

Жаманқараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САЯСАТТАҒЫ ОРНЫ: ТӘУЕКЕЛДЕРДІ АЗАЙТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ.....	187
---	-----

Қадыржанов Р.Қ., Ешпанова Д.Д. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНДАҒЫ ГОМОГЕНДІЛІК ЖӘНЕ ГЕТЕРОГЕНДІЛІК.....	194
---	-----

Нысанбаева А. ҚАЗАҚСТАН МӘДЕНИ САЯСАТЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	201
Хамидов А.А. «ЧЖОУ И» КАНОНЫНЫҢ ЕКІ ИДЕЯЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕЖЕСІ.....	208

ТАРИХ

Әпендиев Т.Ә. 1945-1955 жж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ХАЛҚЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	215
Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш. БАТЫС ЕУРОПАНЫҢ ШЫҒЫС ЖЕРОРТА ТЕҢІЗІНДЕГІ САЯСАТЫ ТАРИХЫНАН.....	227
Селкебаева А., Сұлтанбеков Ш.С., Әстемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т. «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ӘДІС.....	237
Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж., Сүлеймен С. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ НЕГІЗДЕ ҚҰРЫЛҒАН ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	245

ҚҰҚЫҚТАНУ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж. ТЕРРОРИЗМ МЕН ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ Н ЕГІЗДЕРІ.....	250
Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжүрек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаев Н.Ж. СПОРТШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ: ҚАЗАҚСТАН МЕН ПОЛЬША МЫСАЛЫНДА.....	256
Қуатова А.Ә., Көшербаев Ж.Ә., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЖЕР АЙНАЛЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫ.....	266

ҚР ҰҒА АКАДЕМИКТЕРІНІҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

КІШІБЕКОВ Д.К. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНА ҚОСЫЛҒАН ЖАҢА ҮЛЕС!.....	274
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Канабекова М.А. ОСОБЕННОСТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС Г. НУР-СУЛТАН: ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ И ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	22
Жагыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. ПАНДЕМИЯ COVID-19 И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ.....	29
Касенбаев Г.С., Кайдарова Л.К., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ДОСТУПНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ – ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ү.Б. ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КАЗАХСТАНСКОГО ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ДЕПОЗИТОВ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ЕАЭС.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадилова А.А., Эбенев Е.М., Петров А.М. ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИИ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ УРБАНИСТИКИ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ГОРОДОВ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 ¹	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керимбек Г.Е. ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТЬЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ КОМПАНИИ.....	87
Тилеубергенов Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчекенова Р.А., Луневски С. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НАЛОГОВЫЙ АУДИТ В НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанев М.Б. ОЦЕНКА ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА КАЗАХСТАНА НА ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	107
---	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек А.А., Кривирадева Б.И., Абуов А.Е. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ.....	114
--	-----

Дуйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тургунбаева Б.А., Арипбаева Л.Ш., Доскара А.Т. РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА ШКОЛЬНИКОВ К ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОФЕССИЯМ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ.....	120
--	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОБРАЗОВАННОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормакова А.Б. ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ ДИАЛОГА СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ.....	132
---	-----

Сигазы А.Қ., Бирова Я., Султанбеков Ш.С., Ескиндинова М.Ж., Ауельбекова А.У. СИНТАКСИЧЕСКОЕ РАЗВЕРТЫВАНИЕ В СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ ПЕРЕВОДА.....	140
---	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КАК ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ.....	146
---	-----

Калиева А.К., Амирбаева Ш.М. ПОЭТИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕЙЗАЖА В РАССКАЗАХ М.О. АУЭЗОВА.....	153
--	-----

Нурмуратов С.Е., Ошакбаева Ж. Б., Коньырбаева К. М. МЕСТО И РОЛЬ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОВ В ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА.....	160
--	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. КУЛЬТУРФИЛОСОФСКИЕ ИСТОКИ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ КОГНИТИВИСТИКИ.....	168
--	-----

Туремуратова К.Ж., Бейхан З. ЯЗЫК КАК ФАКТОР ВОЗРОЖДЕНИЯ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	173
--	-----

ПОЛИТОЛОГИЯ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. «ВОРОНКА ПРИЧИННОСТИ» В ФАКТОРНОМ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ РИСКОВ.....	178
--	-----

Жаманкараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИИ И ИХ МЕСТО В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ: МЕТОДЫ И СПОСОБЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ.....	187
--	-----

Кадыржанов Р.К., Ешпанова Д.Д.,
ГОМОГЕННОСТЬ И ГЕТЕРОГЕННОСТЬ В НАЦИОНАЛЬНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ
КАЗАХСТАНА.....194

Нысанбаева А.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА.....201

Хамидов А.А.
ДВА МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЯ КАНОНА «ЧЖОУ И».....208

ИСТОРИЯ

Апендиев Т.А.
ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ В СЕЛАХ КАЗАХСТАНА 1945-1955 гг.215

Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш.
К ИСТОРИИ ПОЛИТИКИ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ В ВОСТОЧНОМ СРЕДИЗЕМНОМОРЬЕ.....227

Селкебаева А.Т., Султанбеков Ш.С., Астемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т.
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ
«ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА».....237

Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж, Сүлеймен С.
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ, СОЗДАННЫХ НА ОБЩЕСТВЕННЫХ
НАЧАЛАХ В 20-30-Е ГОДЫ ХХ В.245

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж.
ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ И РЕЛИГИОЗНЫМ
ЭКСТРЕМИЗМОМ.....250

Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжурек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаяев Н.Ж.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО В ЗАЩИТЕ ПРАВ СПОРТСМЕНОВ: НА ПРИМЕРЕ
КАЗАХСТАНА И ПОЛЬШИ.....256

Куатова А.А., Кошербаев Ж.А., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБОРОТА ЗЕМЕЛЬ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА.....266

ДОСТИЖЕНИЯ АКАДЕМИКОВ НАН РК

КШИБЕКОВ Д.К.
НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА.....274

CONTENTS

ECONOMICS

Abieva S.N., Medukhanova L.A., Kanabekova M.A. FEATURES OF CURRENCY REGULATION IN KAZAKHSTAN.....	6
Aibossynova D.A., Uruzbayeva N.A. SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN NUR-SULTAN CITY: DEVELOPMENT DYNAMICS AND CHARACTERISTIC FEATURES.....	14
Beisembekova S.Kh., Sikhimbayev M.R., Sikhimbayeva D.R. PUBLIC ADMINISTRATION OF SUBSOIL USE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	22
Zhagyparova A.O., Alibekova B., Kurmanalina A., Bekbusinova G.K., Bayeva D.A. THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS IMPACT ON THE GLOBAL ECONOMY.....	29
Kassenbayev G.S., Kaidarova L.K., Rakhmetullina SH.ZH., Kerimova U.K., Rakhimzhanova G.M. FOOD AVAILABILITY AS THE BASIS OF FOOD SECURITY IN KAZAKHSTAN.....	39
Makarov A., Zhakupova B., Nurmanov A., Seksenova A., Zhienbayev U. THE MAIN PROBLEMS OF ORGANIZING FINANCIAL PLANNING AT THE ENTERPRISE AND WAYS TO SOLVE IT.....	47
Markhayeva B.A., Beisenova M.U., Zhazdykbayeva D.P. FINANCIAL SUSTAINABILITY ASSESSMENT OF THE KAZAKHSTAN DEPOSIT INSURANCE FUND.....	55
Mursalova Kh.N., Baimagambetova L.K., Alimbetov U.S., Turdieva Z.M., Apysheva A.A. DIRECTIONS FOR IMPROVING EFFICIENCY OF ECONOMIC INTEGRATION OF KAZAKHSTAN WITHIN THE EAEU.....	63
Nurmuhametov N.N., Abdikadirova A.A., Abenov E.M., Petrov A.M. STRATEGY DEVELOPMENT FEATURES OF SMALL ENTERPRISES.....	70
Panzabekova A.Zh., Zhanbozova A.B., Digel I.E. MODERN URBAN CONCEPTS AND THEIR APPLICATION FOR CITY DEVELOPMENT AFTER COVID-19 PANDEMIC.....	78
Satymbekova K., Moldogaziyeva G., Imanbayeva Zh., Nurmaganbetova B., Kerimbek G. WAYS TO OPTIMIZE THE MANAGEMENT OF THE STABILITY OF THE COMPANY'S FINANCIAL POSITION.....	87
Tileubergenov E.M., Saduakasov Sh.S., Konuspayev R.K., Seitakhmetova N.L. FEATURES OF FORMING THE FINANCIAL STRATEGY OF SMALL BUSINESSES.....	94
Tulegenova Zh.U., Bekbusinova G.K., Baymbetova A.B., Turchekenova R., Lunevski S. STATE TAX AUDIT IN THE TAX POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	99
Shayakhmetova L.M., Maydirova A.B., Moldazhanov M.B. ASSESSMENT OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURISM INDUSTRY OF KAZAKHSTAN IN SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS.....	107

PEDAGOGY

Babakhanov F.B., Zholdasbekova S.A., Mombek A.A., Kriviradeva B.I., Abuov A.E. IMPROVING QUALITY MANAGEMENT IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	114
Duisenbekov E.B., Peter Ziak, Turgunbayeva B., Aripbaeva L.Sh., Doskara A. DEVELOPMENT OF SCHOOL CHILDREN INTEREST IN TEACHING PROFESSIONS IN MODERN EDUCATIOAL SYSTEM.....	120
Zhanbekov H.N., Malikkyzy L., Sagimbaiyeva A.E., Nugmanova L.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	126
Ramazanov T.B., Shormakova A.B. FEATURES OF BUILDING A DIALOGUE OF MODERN SCHOOLCHILDREN.....	132
Sigazy A.K., Birova J., Sultanbekov Sh., Yeskindirova M.Zh., Auyelbekova A. SYNTACTIC EXPLICATION IN SYNCHRONIC TRANSLATION IN MODERN THEORY OF TRANSLATION.....	140

PHILOLOGY

Dauletova M.T. THE CONCEPT AS THE MAIN UNIT OF COGNITIVE LINGUISTICS AND LINGUOCULTUROLOGY.....	146
Kalieva A.K., Amirbayeva Sh.M. THE POETICS OF THE NATIONAL LANDSCAPE IN THE STORIES OF M.O. AUEZOV.....	153
Nurmuratov S.E., Oshakbaeva Zh.B., Konyrbaeva K.M. THE PLACE AND ROLE OF PROVERBS IN THE SPIRITUAL REVIVAL OF SOCIETY.....	160
Sultankyzy Zh.S., Seitakhmetova N.L. CULTURAL AND PHILOSOPHICAL ORIGINS OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF COGNITIVE SCIENCE.....	168
Turemuratova K.Zh., Beyhan Z. LANGUAGE AS THE FACTOR OF THE REVIVAL OF KAZAKH CULTURE.....	173

POLITICAL SCIENCE

Dunaev V., Kurganskaya V., Seidumanov A. THE "FUNNEL OF CAUSALITY" IN FACTOR ANALYSIS OF POLITICAL RISKS.....	178
Zamankaraev Zh.S., Simtikov Zh.K. SANCTIONS AND THEIR PLACE IN INTERNATIONAL POLITICS: METHODS AND APPROACHES TO REDUCING RISKS.....	187
Kadyrzhanov R.K., Yeshpanova D.D. HOMOGENEITY AND HETEROGENEITY IN THE NATION-BUILDING OF KAZAKHSTAN.....	194
Nyssanbayeva A. ACTUAL PROBLEMS OF CULTURAL POLICY OF KAZAKHSTAN.....	201

Khamidov A.A. TWO IDEOLOGICAL AND METHODOLOGICAL PROVISIONS OF THE CANON «ZHOU YI».....	208
---	-----

HISTORY

Apendiyev T.A. DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE POPULATION IN THE VILLAGES OF KAZAKHSTAN 1945-1955.....	215
--	-----

Dzhalilov Z., Batyrkhan B. TO THE HISTORY OF POLITICS OF WESTERN EUROPE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN.....	227
--	-----

Selkebayeva A., Sultanbekov Sh.S., Astemes G., Ybyray S.B., Ergeshov E.T. CONCEPTUAL APPROACH IN TEACHING METHODS OF THE DISCIPLINE "HISTORY OF KAZAKHSTAN".....	237
---	-----

Shashaev A.K., Mrzabayeva R.Zh., Suleimen S. ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS ESTABLISHED ON A PUBLIC BASIS IN THE 20-30S OF THE XX CENTURY.....	245
---	-----

LAW

Ayupova Z.K., Kussainov D.U., Rakhmetullina B.S., Alimbetova Zh.A., Saparov B.Zh. LEGISLATIVE BASIS FOR COMBATING TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM.....	250
--	-----

Baltabayev E., Piotr Girdwoyn., Somzhurek B.Zh., Usserova A., Apakhayev N.Zh. INTERNATIONAL LAW IN PROTECTION OF THE RIGHTS OF SPORTSMEN: A CASE STUDY KAZAKHSTAN AND POLAND.....	256
--	-----

Kuatova A.A., Kosherbayev Zh.A., Bopabaev E.Zh., Moroz S.P., Adyrbekov D.T. THE PROBLEM OF LEGAL REGULATION OF LAND TURNOVER IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN.....	266
--	-----

ACHIEVEMENTS OF ACADEMICIANS OF NAS RK

Kishibekov D. K. A NEW CONTRIBUTION TO THE PEDAGOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN.....	274
---	-----

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Д.С. Аленов, Р.Ж. Мрзабаева*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 10.12.2021.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 6.

